

زایچه

گرفته شده است. این واژه در جزء اول معادل کلمه زایچه^۴ در 212-207 تمام زبانهای اروپایی آمده است (به همان، ج ۱، ص ۷۴۳؛ برای ریشه به کاررفته در زبانهای لاتین، فرانسه، انگلیسی و مانند آن به همان، ج ۱، ص ۷۴۶). علاوه بر اینها، عبارت هُزارشی Axtaran zayišni در ایران پیش از اسلام به معنای زایچه وجود داشته است (به متن کامل دینکرد به پهلوی، بخش ۱، کتاب ۴-۳، ص ۴۰۳، سطر ۱۲؛ نیبرگ^۵، ص ۳۴؛ نیز به کتاب سوم دینکرد^۶، ص ۳۷۵؛ برای آگاهی از ماده هُزارشی در این ترکیب به مشکور، ص ۱۲۷؛ برای گزارشی از تطور ریشه‌شناسی واژه زایچه در زبانهای ایرانی میانه به پاناتینو^۷، ص ۴۸، ۱۵۷-۱۶۰). واژه زایچه به صورتهای زایچه و زایرجه / زائرجه به عربی (به خوارزمی، ص ۲۱۹؛ دوزی^۸، ذیل «زایرجه»؛ جمع آن به صورت زئارج به دروتوس^۹، ص ۸۳) و براساس یکی از ترجمه‌های لاتین کتاب المدخل الکبیر^{۱۰} فی (الی) علم احکام النجوم ابومعشر بلخی^{۱۱} (متوفی ۲۷۲)، به صورتهای تحریف‌شده zahregatu و yahizegetu (به ۱۰۸) به لاتین راه یافته است.

امروزه، دست‌کم سه مجموعه زایچه از تمدنهای پیش از اسلام شناسایی شده است. نخستین و قدیم‌ترین دسته، زایچه‌های بابلی‌اند که کهن‌ترین آنها زایچه‌هایی استخراج‌شده به خط میخی در بابل بوده که گروهی از آنها باقی مانده است، از جمله مجموعه‌ای زایچه استخراج‌شده از ۴۰۹ تا ۶۸ پیش از میلاد (رشبرگ^{۱۲}، ص ۲۰؛ برای گزارشی از دامنه زمانی استخراج این زایچه‌ها به همان، ص ۱۴۷-۵۱، که متن اصلی، ترجمه انگلیسی و تفصیل داده‌های نجومی آنها را آورده است). همچنین کوگلر^{۱۳} (ج ۲، ص ۵۵۴-۵۶۲) چند زایچه بابلی از قرن سوم پیش از میلاد را بررسی و معرفی کرده است. دسته دوم، مجموعه زایچه‌های یونانی از پیش از اسلام است، که ویژگی مهم این زایچه‌ها نموداری بودن آنهاست (برای نمونه‌ای از این زایچه‌های یونانی نموداری به نویگه‌باوئر^{۱۴} و وان هوسن^{۱۵}، ص ۱۵۶؛ برای آگاهی از انواع شکل نمودارهای زایچه‌های یونانی به همان، ص ۱۶۳). زایچه‌های استخراج‌شده در یونان با انواع گاه‌شماریهای مختلف رایج در یونان باستان تاریخ‌گذاری شده‌اند؛ متأخرترین آنها در قرن دوم میلادی استخراج شده‌اند (برای آگاهی از انواع گاه‌شماریهای به کاررفته در این زایچه‌ها به همان، ص ۱۶۵-۱۶۶، ۱۸۰-۱۸۱؛ برای گزارشی درباره

منابع: ابن‌عساکر، تبیین کذب المفتری فیما نسب الی الامام ابی الحسن الاشعری، بیروت ۱۹۸۴/۱۴۰۴؛ لطف‌الله بن ابی سعید ابوروح، حالات و سخنان ابوسعید ابوالخیر، چاپ محمدرضا شفیع کدکنی، تهران ۱۳۶۶ ش؛ سلیمان بن خلف باجی، التمدیل و التجریح لمن خرج عنه البخاری فی الجامع الصحیح، چاپ احمد بزرا، [رباط] ۱۹۹۱/۱۴۱۱؛ محمدبن اسماعیل بخاری، تاریخ الصغیر، چاپ محمود ابراهیم زاید، بیروت ۱۹۸۶/۱۴۰۶؛ احمدبن حسین بیهقی، السنن الکبری، بیروت: دارالفکر، [بی‌تا]؛ حاجی خلیفه؛ محمدبن احمد ذهبی، تاریخ‌الاسلام و وفيات المشاهیر و الاعلام، چاپ بشار عواد معروف، بیروت ۱۴۲۴/۲۰۰۳؛ همو، سیر اعلام النبلاء، چاپ شعیب ارنؤوط و دیگران، بیروت ۱۴۰۹-۱۴۰۱/۱۹۸۸-۱۹۸۱؛ محمدبن سلامه قضاعی، مستند الشهاب، چاپ حمدی عبدالمجید سلفی، بیروت ۱۹۸۵/۱۴۰۵.

/ قاسم محسنی مری /

زاهربن طاهر به شحامی، خاندان

زایچه، نموداری برای نشان‌دادن موقعیت خورشید، ماه، سیارات و برخی ستاره‌های مهم بر دایره البروج در زمانی خاص، مانند تولد، و پیشگویی رخدادها براساس احکام نجوم. اگرچه زایچه، با توجه به نام آن (به ادامه مقاله)، قاعدتاً مختصات نجومی اجرام سماوی را در لحظه تولد اشخاص نشان می‌دهد، برای ثبت داده‌های نجومی در هر موقعیت خاص، از جمله رخدادهای اجتماعی مانند جنگها یا بنانهادن شهرها و ازدواج نیز این مختصات محاسبه می‌شده‌اند. بر این اساس می‌توان زایچه را برای پیشگویی سرنوشت انسانها یا موقعیتها براساس احکام نجوم نیز ترسیم کرد. ریشه واژه زایچه با ماده فعل زاییدن در فارسی مشترک است، این ماده به صورت zāy- در فارسی میانه وجود داشته است (به منصوری و حسن‌زاده، ص ۱۶۳). واژه زایچه در متون ایرانی پیش از اسلام نیز دیده می‌شود (برای نمونه به بندش، ترجمه پاکزاد، ج ۱، ص ۷۶؛ قس همان، ترجمه بهار، ص ۵۷، که این واژه در آن به شکل زیج خوانده شده است؛ برای آگاهی از شکل واژه در پهلوی به بهار، ص ۱۷۳؛ مکنزی^۱، ص ۱۸۲). همچنین واژه hora در متون ایرانی پیش از اسلام به معنای زایچه به کار می‌رفته (به متن کامل دینکرد به پهلوی^۲، بخش ۱، کتاب ۴-۳، ص ۴۲۸، سطر ۱۴) که از ریشه یونانی ωρα (به کلاین^۳، ج ۱، ص ۷۴۲)

1. MacKenzie	2. The Complete text of the Pahlavi Dinkard	3. Klein	4. horoscope	5. Nyberg
6. Le Troisième livre du Dēnkart	7. Panaino	8. Dozy	9. Dorotheus	
10. De magnis conjunctionibus	11. Abu Ma'shar Balkhi	12. Rochberg	13. Kugler	
14. Neugebauer	15. Van Hoesen			

10 OCAK 1994

ZAYIRGE

4992. Delsol, Paula: Arabisches Horoskop : das astrologische Spiel zwischen Vorherbestimmung und Willensfreiheit / Paula Delsol. - 1. Aufl. - Bad Münstereifel ; Trilla : Ed. Tramontane, 1989. - 166 S.
ISBN 3-925828-12-5

30 A 11704

ZAYIRGE

Yıldız falının hükmü

şerbâsi: "Yes'elüneke..." c. IV s. 323-324, 329-330,
18 OCAK 1996 435-436

ZAYIRGE

Yıldızlardan hükmü çıkarmak

İbn Harâm, el-Fasl, c. V, s. 147

297-47

HAZ.F

03423 GOLDSTEIN, B.R. and PINGREE, D.
Horoscopes from the Cairo Geniza. JNES 36
(1977) pp. 113-144.

Zayirge.

28 MAYIS 1993